

Sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in het Groningse gaswinningsgebied

Colofon

4 juli 2019

Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen.

Auteurs

Dr. Katherine Stroebe, Rijksuniversiteit Groningen
Prof. dr. Tom Postmes, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Marjolein Boendermaker, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Justin Richardson, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Marielle Bovenhoff, Hanzehogeschool Groningen
Drs. Babet Kanis, Rijksuniversiteit Groningen

Begeleidingscommissie

Dr. Melanie Bakema, Veiligheidsregio Groningen
Dhr. Peter Hellinga, Nationaal Coördinator Groningen
Mw. Harma Marks, Nationaal Coördinator Groningen
Dr. Jan Broer, GGD Groningen
Drs. Iris Dijkstra, Gemeente Groningen
Drs. Derwin Schorren, Groninger Bodem Beweging
Dr. Jan Boer, Groninger Gasberaad
Drs. George Medendorp, Openbare Orde en Veiligheid, Gemeente Het Hogeland
Prof. dr. Rob Meijer, Rijksuniversiteit Groningen
Ir. Maartje Kiep, Groninger Dorpen
Mw. Carin Roggen, Provincie Groningen
Prof. dr. Marieke Wichers, UMCG
Dr. Hans Elshof, CMO STAMM

© 2019; Rijksuniversiteit Groningen. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksuniversiteit Groningen.

Voorwoord

Gronings Perspectief is een meerjarig onderzoek naar gezondheid, veiligheidsbeleving en toekomstperspectief van bewoners in alle Groninger gemeenten. Het onderzoek wordt door de Rijksuniversiteit Groningen uitgevoerd, in samenwerking met het Sociaal Planbureau Groningen en de GGD Groningen. Sinds 2016 publiceerden we reeds meerdere rapporten waarin we de veranderingen over de tijd met betrekking tot gezondheid en veiligheidsbeleving van inwoners van de provincie Groningen lieten zien.

Het huidige rapport is anders van aard: we onderzochten wat dorpen sterk maakt, hoe bewoners met elkaar samenwerken en gezamenlijke uitdagingen aangaan. De nadruk ligt in dit rapport dan ook op het toekomstperspectief van Groningers. We zijn in zes dorpen en wijken in gesprek gegaan met bewoners. We hebben hen gevraagd hoe er binnen hun dorp of wijk wordt samengewerkt en hoe men omgaat met de gaswinningsproblematiek en andere gezamenlijke uitdagingen. Daaraan voorafgaande hebben we professionals die in deze dorpen werkzaam zijn, gevraagd naar hun ideeën over sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in deze dorpen en wijken.

De gesprekken met bewoners en professionals gaven een goed beeld van de stand van de regio. Als we de balans opmaken is dat beeld meestal zeer positief. We kregen een beeld van dorpen en wijken waar het over het algemeen goed toeven is, waar bewoners trots zijn op hun woonomgeving en waar ze met veel tevredenheid wonen. Die constatering is onverwacht omdat sommige van deze gemeenschappen, los van de gaswinning, al voor grote uitdagingen staan. Dit rapport biedt dan ook een mooi inzicht in hoe mensen er, soms onder zeer moeizame omstandigheden, in slagen een bloeiende gemeenschap te onderhouden.

In het onderzoek werken we met veel partners samen en wij zijn hen allen veel dank verschuldigd. De focusgroepen zijn geleid door gespreksleiders van CMO STAMM. We danken hen voor de prettige samenwerking en hun kundige optreden. Ook bedanken we Lieke Schoutens en Iris Gietema, die een bijdrage hebben geleverd aan het verwerken van de data.

Wij danken onze opdrachtgever, de Nationaal Coördinator Groningen, dat zij ons in staat stelt dit te doen. Ook gaat onze dank uit naar onze begeleidingscommissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de Nationaal Coördinator Groningen, de vereniging Groninger Dorpen, de Groninger Bodem Beweging, het Groninger Gasberaad, gemeenten (Groningen en Het Hogeland), de provincie Groningen, de Veiligheidsregio Groningen, de GGD Groningen en twee wetenschappers van de Rijksuniversiteit Groningen/UMCG. We bedanken ook onze klankbordgroep van bewoners, die meedenkt over onderwerpen en vragen.

Tot slot bedanken we de professionals en bewoners voor hun deelname aan de interviews en focusgroepen. Zonder hun tijdsinvestering was dit onderzoek niet mogelijk.

Katherine Stroebe en Tom Postmes
Onderzoeksleders Gronings Perspectief

Inhoudsopgave

1. Inleiding en methode	6
2. Beschrijving kernbevindingen focusgebieden	10
3. Succesfactoren voor veerkrachtige dorpen en wijken	24
4. Samenvatting, conclusies en suggesties	29
Referenties	33

1. Inleiding en methode

Sociale dynamiek in dorpen vormt een belangrijke pijler binnen het onderzoek van Gronings Perspectief. Sinds het begin van Gronings Perspectief (fase 1) in 2016, hebben we bewoners in ons panel vragen gesteld over hun sociale inbedding. Vragen die we stelden hadden betrekking op solidariteit, weerbaarheid, verbondenheid, het contact met burens en de sociale cohesie. Gedurende een periode van drie jaar stelden we deze vragen op verschillende manieren en op verschillende momenten.

Sociale cohesie, verbondenheid en sociale steun

In juli 2016 rapporteerden we voor het eerst over de sociale cohesie in Groningen. In het eerste Wetenschappelijk Rapport (Postmes et al., 2016), schreven we dat ruim driekwart van de respondenten uit het bewonerspanel aangeeft zich verbonden te voelen met hun buurt en bovendien de benodigde steun ontvangt van mensen uit hun buurt.

Uit de wetenschappelijke literatuur weten we dat de verbondenheid met burens en naasten een belangrijke buffer kan vormen tegen een slechte gezondheid: onderlinge verbondenheid en psychosociale steun zijn belangrijke determinanten van psychisch welbevinden en gezondheid (Holt-Lunstad, Smith, & Layton, 2010). Bewijs voor de bufferfunctie van sociale relaties zien we ook terug in de resultaten van Gronings Perspectief van de afgelopen jaren. De resultaten laten zien dat mensen die een hogere sociale cohesie ervaren gezonder zijn. Dit effect is waarneembaar als het gaat om geestelijke gezondheid en stressgerelateerde gezondheidsklachten.

Weerbaarheid

Onderzoek laat daarnaast zien dat de onderlinge verbondenheid en sociale cohesie belangrijke bijdragen leveren aan de weerbaarheid van gemeenschappen (*“community resilience”*) en individuen (*“personal resilience”*), in situaties waar er sprake is van een rampen en gevaren (*“hazards”*, zie onder meer Drury, 2012).

Weerbaarheid kan grofweg worden onderverdeeld in drie elementen: weerbaarheid van het individu, weerbaarheid van de buurt en buurtcohesie (Norris, Stevens, Pfefferbaum, Wyche, & Pfefferbaum, 2008). Om na te gaan wat de invloed is van de gaswinningsproblematiek op de weerbaarheid maakten wij op basis van deze literatuur een nieuwe index van waargenomen weerbaarheid, die kan worden toegepast op het type omgevingsproblemen dat mijnbouw geeft. Deze index meet in hoeverre bewoners het gevoel hebben dat zichzelf en de bewoners van hun dorp of buurt om kunnen gaan

met ingrijpende gebeurtenissen in hun buurt. Ook meet de index de mate van verbondenheid met burens. Uit deze analyses bleek dat mensen met schade een hogere weerbaarheid van hun gemeenschap én van henzelf ervaren (Postmes et al., 2018). Ook in *gebieden* met meer schade is de waargenomen weerbaarheid iets hoger.

Weerbaarheid neemt doorgaans toe in rampsituaties en als de gemeenschap wordt bedreigd (zie o.a. Drury et al., 2019). Weerbaarheid is een proces: een normale collectieve en individuele reactie op tegenslag. Concreet betekent het dat respondenten met schade aan hun eigen huis, of schade in de omgeving, activiteiten gaan ondernemen om de problemen op te lossen. Ervaren weerbaarheid is hier het gevolg van. De resultaten van het onderzoek Gronings Perspectief zijn dus in lijn met de literatuur. Wel zien we dat de effecten in Groningen niet zo heel groot zijn: er is een kleine toename van gemeenschapszin meetbaar. Bij acute rampen met veel doden tot gevolg is er doorgaans een sterkere “community response”. Vermoedelijk heeft dit ermee te maken dat de problematiek in Groningen chronisch is: de hulpreactie die een acute ramp oproept is in vergelijking dus sterker.

Verdiepend onderzoek

Bovenstaande resultaten laten zien dat sociale samenhang tussen bewoners en weerbaarheid van individuen en gemeenschappen belangrijke factoren vormen binnen de gaswinningsproblematiek. Op basis van de kwantitatieve data wordt echter onvoldoende duidelijk wat het is dat een dorp of buurt cohesief maakt. Waarom verschillen dorpen en gemeenschappen in mate van sociale samenhang en samenwerking? En welke processen stellen gemeenschappen in staat optimaal gebruik te maken van de kansen die er liggen?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is gekozen om in fase 2 van Gronings Perspectief een verdiepende, kwalitatieve studie uit te voeren om de sociale dynamiek in dorpen en wijken. In dit rapport doen we verslag van deze studie.

Methode

Om de sociale dynamiek in dorpen en wijken te onderzoeken, hebben we om te beginnen een selectie gemaakt van zes dorpen en wijken in het gaswinningsgebied. In deze dorpen hebben we gesprekken gevoerd met professionals en focusgroepen gehouden met bewoners over samenhang, samenwerking en weerbaarheid. De gesprekshandleidingen zijn bijgevoegd in de bijlage.

Selectie dorpen en wijken

In de keuze voor de zes dorpen en wijken zijn twee dimensies leidend geweest, namelijk de mate van stedelijkheid en de sociale situatie (sociale problematiek en sociaal-economische situatie). We hebben duo's gemaakt van dorpen en wijken die op

basis van deze variabelen met elkaar overeenkomen: twee stadswijken die beiden sociaal minder sterk zijn, twee sociaal sterke dorpen en twee sociaal minder sterke dorpen. We hebben daarbij gebruik gemaakt van beschikbare statistische gegevens van het CBS over dorpen en wijken en daarnaast professionals geconsulteerd die zicht hebben op de dorpen en wijken in de regio. Deze procedure heeft uiteindelijk geresulteerd in een keuze voor twee stadswijken met relatief veel sociale problematiek die wij classificeren als “minder sterk” (MS1 en MS2, waarbij MS staat voor Minder sterke Stadswijk), twee sociaal “sterke” dorpen (Sterk Dorp SD1 en SD2) en twee sociaal “minder sterke” dorpen (Minder sterk Dorp MD1 en MD2). We gebruiken codes omdat we met dit rapport niet de reputatie van deze locaties ter discussie willen stellen.

Interviews professionals

Per dorp of wijk hebben we professionals geïnterviewd die vanuit hun functie zicht hebben op de sociale dynamiek in één of meerdere van de zes gebieden. Het gaat om daarbij in eerste instantie om professionals die vanuit de gemeentelijke organisatie betrokken zijn bij deze gebieden (bijvoorbeeld als dorpencoördinator of gebiedsregisseur) en professionals van welzijnsorganisaties (bijvoorbeeld een teamleider of een medewerker van een sociaal team, een opbouwwerker, een onafhankelijk bewonersondersteuner).¹ Daarnaast is een gesprek gevoerd met twee medewerkers van Groninger Dorpen en is een medewerker van een woningcorporatie geconsulteerd. De interviews met professionals hebben plaatsgevonden in oktober en november 2018. In deze periode hebben we 14 gesprekken gevoerd met in totaal 19 professionals. In de interviews zijn in grote lijnen drie onderwerpen besproken, namelijk sociale samenhang, weerstand en weerbaarheid. Van de interviews zijn verslagen gemaakt die vervolgens zijn geanalyseerd. De bevindingen uit de interviews komen - per duo van focusgebieden - aan de orde in hoofdstuk 2.

Focusgroepen bewoners

De informatie die in deze interviews naar voren kwam, diende vervolgens als startpunt voor focusgroepen met bewoners, die begin 2019 in de zes gebieden zijn georganiseerd. Het benaderen van bewoners voor deelname aan de focusgroepen verliep via de professionals of via actieve leden van bewonersorganisaties. Zij hebben voor ons gericht bewoners uitgenodigd, waarbij gestreefd is naar het samenstellen van een focusgroep die een goede afspiegeling vormt van de bewoners van het dorp of de wijk.

Het aantal deelnemers varieerde van zes tot tien personen per focusgroep. In totaal hebben 51 bewoners deelgenomen, waarvan 23 vrouwen en 28 mannen. In vier van de zes focusgroepen was er sprake van een grote spreiding naar leeftijd, variërend van 16 tot 65 jaar (in één focusgroep zelfs tot 80 jaar). In twee andere focusgroepen waren alle deelnemers ouder dan 40. Onze indruk is dat de aanwezige bewoners in de meeste

¹ Bij één gesprek waren - naast een professional uit het welzijnswerk - op haar verzoek twee zeer actieve bewoners aanwezig.

dorpen en wijken actiever waren dan gemiddeld - buurtbewoners die zich aan alle activiteiten onttrekken komen ook niet naar een focusgroep.

Het aantal aanwezige bewoners bij de focusgroepen varieerde van zes tot tien bewoners. De focusgroepen zijn geleid door ervaren focusgroepbegeleiders van het Sociaal Planbureau Groningen. Daarnaast waren bij iedere focusgroep twee onderzoekers van Gronings Perspectief aanwezig om te observeren en te notuleren. Op basis van de notulen en observaties zijn verslagen gemaakt, die vervolgens zijn geanalyseerd. Ook de bevindingen uit de focusgroepen worden beschreven in hoofdstuk 2.

2. Beschrijving kernbevindingen focusgebieden

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de kernbevindingen in de focusgebieden. We bespreken de gebieden daarbij in duo's, namelijk twee stadswijken, twee sociaal-economische sterke dorpen en twee sociaal-economisch minder sterke dorpen. De geografische kenmerken van de focusgebieden zijn weergegeven in Tabel 2.1. We sluiten het hoofdstuk af met een algemeen beeld van de zes focusgebieden tezamen. In hoofdstuk 3 bespreken we de succesfactoren voor veerkrachtige dorpen en wijken die we op basis van deze kernbevindingen kunnen identificeren.

Tabel 2.1: Kenmerken focusgebieden

<i>Regio</i>	<i>Aantal inv.</i>	<i>% huur</i>	<i>Gem. WOZ waarde</i>	<i>Huish. met laag inkomen</i>	<i>Huish. onder of rond sociaal minimum</i>	<i>Adressen-dichtheid</i>	<i>Bev. dichtheid</i>	<i>% panden met schade</i>
Nederland	17.081.507	43	216	8,2	7,4	1969	507	
Stadswijk MS1	6.000	60	100	20	15	1000	2500	31
Stadswijk MS2	7.000	55	130	15	15	1500	6000	12
Sterk Dorp SD1	500	20	160	5	5	100	900	52
Sterk Dorp SD2	250	10	160	5	5	50	300	36
Minder sterk dorp MD1	850	40	110	15	10	300	3500	27
Minder sterk dorp MD2	650	40	120	10	7,5	100	750	42

Bron: CBS kerncijfers wijken en buurten 2017, <https://www.cbs.nl>. CVW cijfers aantal panden met schade 1 jan 2017. CBS cijfers zijn afgerond i.v.m. herkenbaarheid focusgebieden

Bevindingen stadswijken

Kenmerken van de wijken en haar bewoners

De stadswijken (MS1 en MS2) die we onderzochten zijn allebei naoorlogse buitenwijken met stedelijke bebouwing. Ze liggen beiden aan de rand van een stad en hebben daardoor enerzijds een vrij hoge bevolkingsdichtheid in de woonbuurten zelf, maar ook vrij veel groen om en deels ook in de wijk. De wijken hebben woningen met een gemiddeld lage WOZ waarde, er zijn relatief veel huurders en het percentage

huishoudens dat rond of onder het sociaal minimum valt is ruim 15%: dubbel zoveel als het nationale gemiddelde (8,2%).

De locatie van de wijken ten opzichte van het Groningenveld verschilt. Stadswijk 1 (MS1) ligt op het Groningenveld en de ander (MS2) ligt er net naast. De woningen zijn verschillend blootgesteld aan de negatieve gevolgen: in MS1 hebben vrij veel panden erkende schade (31%) en in MS2 beduidend minder (12%).²

Professionals over deze wijken

Uit de interviews met professionals blijkt dat er in beide wijken relatief veel sociale problematiek speelt. Daarnaast karakteriseren ze de wijken als stadser en anoniemer voor bewoners dan de omliggende dorpen, die ook onder de verantwoordelijkheid van deze professionals vallen. De bewoners zijn minder op elkaar aangewezen dan in de dorpen: voor veel faciliteiten, zoals sportclubs, maken de bewoners gebruik van stedelijke voorzieningen. Hierdoor hebben ze minder vanzelfsprekend onderling contact met hun medewijkbewoners dan in dorpen het geval is.

De samenhang op wijkniveau wordt door professionals in MS1 omschreven als zwak. De contacten tussen bewoners in de wijk spelen zich vooral af op het niveau van hofjes, straten en buurtjes en in mindere mate op wijkniveau. Er zijn verschillende parallelle subgemeenschappen waarbinnen de banden hecht zijn, maar er is weinig samenhang in de wijk als geheel. In MS2 typeren de professionals bewoners als redelijk betrokken bij en trots op hun wijk. Tegelijkertijd zijn bewoners ook in deze wijk voornamelijk gericht op hun eigen buurtje binnen de wijk.

In beide wijken heeft in de afgelopen decennia een wijkvernieuwing of herstructurering plaatsgevonden, die in meer of mindere mate impact heeft gehad op samenhang in de wijk. Waar de wijkvernieuwing in MS2 volgens professionals positief heeft bijgedragen aan de samenhang, was de impact van de herstructurering in MS1 in eerste instantie met name negatief: gedwongen verhuizingen en het uitblijven van de beloofde nieuwbouw zorgden voor een negatieve sfeer. De laatste paar jaar lijkt deze negatieve sfeer plaats te maken voor meer optimisme, waarbij een kleine groep bewoners in staat blijkt de door bewoners gevoelde bedreiging om te zetten in kansen. Dit toont volgens professionals dat de wijk een zekere mate van veerkracht kent.

Ook door de professionals MS2 wordt opgemerkt dat de wijk, ondanks de sociale problematiek, een zekere veerkracht heeft. Er zijn in deze wijk verschillende bewonersinitiatieven waarmee mensen bij elkaar worden gebracht en positieve energie wordt gegenereerd. Ook laten de bewoners van de wijk hun stem horen bij

² Het aantal panden met schade is berekend door het aantal unieke adressen met erkende schade (volgens opgave CVW per 1/1/2017) te delen door het aantal panden (kadaster, jan. 20117).

onderwerpen die hen aanspreken, zoals veiligheid en wijkinrichting. De professionals in MS2 benadrukken zelfs dat die veerkracht en vitaliteit hoog is, ondanks de vele indicatoren dat de wijk op sociaal gebied kwetsbaar zou zijn (blijkend uit bijvoorbeeld macro-niveau indicatoren dat resources laag zijn zoals armoedestatistieken en indicatoren dat sociale structuur laag is zoals aantal eenoudergezinnen en etnische diversiteit). Deze indicatoren zijn volgens de professionals niet allesbepalend voor de veerkracht in een wijk: hun visie is dat juist mensen die gewend zijn om tegenslag te hebben ook het aanpassingsvermogen kunnen ontwikkelen om met uitdagingen en bedreigingen om te gaan.

Focusgroepen

Ondanks zekere overeenkomsten tussen de wijken, vielen ons tijdens de focusgroepen grote verschillen op. We beschrijven de opvallende punten hieronder per focusgroep.

MS1:

- De deelnemers zijn over het algemeen negatief over de wijk. In de toelichting die ze hierop geven blijkt dat ze het niet met elkaar eens zijn over de kenmerken van de wijk en haar sterke punten. Ze herkennen zich niet in elkaars visie en analyse en komen niet tot een consensus in de typering ervan.
- Volgens de deelnemers is het aanbod van gezamenlijke activiteiten op wijkniveau beperkt. De activiteiten die er zijn, zijn op niveau van buurtjes, straten en hofjes. Het gaat dan bijvoorbeeld om een buurtbarbecue of het samen vernieuwen van een speeltuin. In één buurt hebben bewoners zich verenigd rond de versterkingsopgave.
- Allerhande factoren maken dat de cohesie in de wijk volgens de meeste deelnemers matig tot slecht is:
 - Recente herstructurering heeft de sociale cohesie voor veel oudere bewoners ingrijpend verstoord. Verschillende buurthuizen zijn verdwenen en hebben plaatsgemaakt voor één gecentraliseerd wijkcentrum.
 - Ingrijpende sociale problematiek en overlast door drugs, criminaliteit en asociaal gedrag leidt tot slechte (of in ieder geval heel gemengde) verhoudingen tussen burens en groepen burens.
 - De diverse samenstelling van de wijk vormt volgens velen een kernprobleem: de onderlinge verschillen maken dat de wijk geen eenheid is. Er zijn goede stukken en slechte stukken, goede burens en rotte appels en de meesten leven zo goed en het kwaad als het gaat langs elkaar heen.
- Over het geheel genomen komt uit de focusgroep beeld naar voren van een zeer gemengde wijk, waar het merendeel van de bewoners geen binding of contact heeft met elkaar of met een algemeen belang. Individuele wijkbewoners spannen zich in voor de wijk maar er is geen gemeenschapszin te bespeuren, hetzij in de

omgang van bewoners tijdens de focusgroep, hetzij in hun karakterisering van de wijk.

- Deelnemers zijn ambivalent over de samenwerking met de gemeente en met de woningcorporatie. De gemeente wordt door de meesten niet ervaren als ondersteunend in het ontwikkelen van bewonersinitiatieven, maar eerder als belemmerend.
- Het niveau van informatie over de situatie in en plannen voor de wijk is zeer variabel. Waar meerdere deelnemers klagen dat de informatievoorziening vanuit de gemeenten en de woningcorporatie onvoldoende is, zijn deelnemers met goede aansluiting bij de bewonersraad daarentegen goed geïnformeerd.
- Het gesprek met deelnemers over de gezamenlijke aanpak van de gaswinningsproblematiek ligt in het verlengde van het tot nu toe geschetste beeld. Veel bewoners blijken last hebben van de gevolgen van de gaswinning. Het noodzakelijk onderhoud aan huizen wordt door de gaswinningsproblematiek en de daarmee gepaard gaande onzekerheid opgeschort, hetgeen volgens bewoners leidt tot verloedering. In het gesprek hierover wordt al snel duidelijk dat de informatie over de op handen zijnde versterkingsoperatie zeer beperkt en gefragmenteerd is. Bewoners wisselen tijdens de bijeenkomst langdurig informatie en inzichten uit over de vraag of de wijk nu wél of niet zal worden afgebroken, zonder dat deze vraag wordt beantwoord. Niemand blijkt precies te weten hoe het zit. Het gesprek verlegt zich na verloop van tijd onverrichter zake naar andere onderwerpen.
- Gevraagd naar de toekomst van de wijk en de bewoners blijft de inbreng van de meeste deelnemers beperkt tot de uitspraak dat de acute problemen die de wijk nu kent er in de toekomst hopelijk niet meer zijn en dat de 'rotte appels' weg gaan. Er blijkt geen sprake van een gezamenlijke visie of ideaal over hoe de wijk zich in de toekomst moet ontwikkelen.

MS2:

- De deelnemers zijn trots op hun wijk. Er wordt door bewoners veel ondernomen om de wijk een mooie en fijne plek te maken en houden. Er is veel verbondenheid met de wijk, ondanks de grootte en ondanks het feit dat de wijk veel verschillende woonvormen en gescheiden hofjes kent.
- De deelnemers vullen elkaar in het gesprek aan, ondersteunen elkaar in hun visie en schetsen gezamenlijk een rijk beeld van de verschillende activiteiten in de wijk.
- De wijk kent een actief bewonersplatform van waaruit veel verschillende initiatieven worden ontplooid. Een greep uit de activiteiten en initiatieven: koffieochtenden, filmavonden, een handwerkgroep, kampvuuravonden en een vlindertuin. Er komt duidelijk naar voren dat, mede dankzij de inzet van veel vrijwilligers, een grote groep wijkbewoners betrokken is bij en profiteert van de gezamenlijke activiteiten.

- De laagdrempeligheid van de activiteiten blijkt een belangrijke succesfactor. Dit zit hem in kleine dingen, zoals een eenvoudig, knus pand (geen chique en ambtelijk gebouw, zoals het officiële wijkcentrum) en het gratis aanbieden van koffie en thee.
- De gemeente speelt een faciliterende rol bij het ontwikkelen van het aanbod aan activiteiten. Het gaat daarbij onder meer om financiële ondersteuning in de vorm van relatief kleine subsidies - waarover initiatiefnemers vrij kunnen beschikken, met verantwoording achteraf - en om het beschikbaar stellen van een locatie voor een ontmoetingscentrum.
- Diversiteit en onderlinge verschillen in de wijk worden erkend, maar leiden niet tot wrijving. Niet iedereen heeft behoefte aan gezamenlijke activiteiten en daar is begrip voor. De wijk vormt een hecht netwerk zonder knellend of dwingend te zijn.
- Kort samengevat blijkt er in deze wijk sprake te zijn van een organisch georganiseerde gemeenschap: tal van bottom-up activiteiten met wat top-down facilitering, maar zonder aansturing.
- Wanneer de gevolgen van de gaswinning in de focusgroep ter sprake komt, geven de deelnemers in eerste instantie aan dat dat in deze wijk niet speelt. Al pratend blijkt echter dat de deelnemers weten dat er aan verschillende huizen schade is en dat ze in een aantal gevallen merken dat onderhoud aan huizen wordt opgeschort in afwachting van besluitvorming rond gaswinning en versterking. De deelnemers met schade hebben dit nog niet gemeld, omdat ze niet bekend blijken te zijn met de procedures die daarvoor gelden. Ook wordt opgemerkt dat de informatievoorziening door woningcorporaties niet toereikend is. Desondanks is de gaswinning in deze wijk geen onderwerp van gesprek en geen thema dat collectief wordt opgepakt.

Bevindingen sociaal-economisch sterkere dorpen

Kenmerken van de dorpen en hun bewoners

De twee onderzochte sociaal-economisch sterke dorpen SD1 en SD2 hebben respectievelijk circa 250 en 500 inwoners. Het percentage huurders ligt met 10 to 20% in beide dorpen ver onder het landelijk gemiddelde. De WOZ-waarde van de huizen is laag ten opzichte van het landelijk gemiddelde maar hoger dan in de hierboven beschreven stadswijken. Waar de bevolkingsdichtheid van het ene dorp laag is, mede door het grote buitengebied, is het andere dorp wat dichter bevolkt dan gemiddeld voor Nederland. Het percentage huishoudens met een laag inkomen is in beide dorpen aanzienlijk lager dan landelijk gemiddeld.

Beide dorpen liggen op het gasveld. Het percentage panden met schade is respectievelijk 52% en 36%.

Professionals over deze dorpen

In de interviews met professionals wordt duidelijk dat er in beide dorpen veel samenhang en samenwerking is tussen bewoners. Er is een actieve verenigingscultuur, er worden verschillende activiteiten georganiseerd en bewonersinitiatieven ontplooid. Daarbij geldt dat in het ene dorp een groot deel van de bewoners bij deze activiteiten en initiatieven betrokken is, terwijl in het andere dorp naast een actieve groep bewoners tevens veel mensen wonen die zich meer afzijdig houden.

De professionals oordelen wisselend over de weerbaarheid van de dorpen. Dorp SD1 wordt door professionals gekarakteriseerd als zelfstandig en weerbaar, wat ze toeschrijven aan de saamhorigheid, betrokkenheid, positieve houding van bewoners en de homogene bevolkingssamenstelling. In dorp SD2 wordt de weerbaarheid iets lager ingeschat. Ze verwijzen daarbij naar de relatief goedkope huizen, het hoge percentage ouderen in het dorp, de meer individualistische en eigenzinnige inslag van een deel van de bewoners en de mate van sociale problematiek, wat de weerbaarheid negatief kan beïnvloeden. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat het dorp vrijwel alleen koophuizen telt en een kern kent van actieve, betrokken bewoners, hetgeen de weerbaarheid vergroot.

Voor beiden dorpen geldt dat de gaswinning en de daarbij komende problematiek voor bewoners aanleiding is geweest voor het starten van een bewonersinitiatief. Bewoners hebben gezamenlijk een toekomstplan opgesteld waarmee ze invloed willen uitoefenen op de inrichting en de toekomst van hun dorp. De kartrekkers van deze initiatieven zijn volgens de professionals veelal hoogopgeleide mensen met bestuurservaring, een positief-kritische houding, een goed netwerk en een grote slagkracht. De gemeente - en in het geval van één van de dorpen tevens de provincie en de Nationaal Coördinator Groningen - ondersteunen en faciliteren deze initiatieven.

Het draagvlak onder bewoners voor de opgestelde toekomstplannen is volgens professionals redelijk groot. In beide dorpen hebben alle bewoners de mogelijkheid gekregen input te geven middels enquêtes en dorpsavonden. Desalniettemin is in beide dorpen ook een groep bewoners die zich niet herkent in de plannen, zich er niet mee bezig houdt of de plannen afdoet als 'luchtfietserij'.

Focusgroepen

Hieronder beschrijven we voor SD1 en SD2 wat opviel tijdens de focusgroepen in deze dorpen. Deze dorpen vertonen overeenkomsten met elkaar. Zo zijn in beide dorpen zijn

bewoners zeer actief. Wel valt op dat er in het ene dorp (SD2) meer uitdagingen zijn (geweest) die de samenwerking en proactiviteit van bewoners bedreigen.

Dorp SD1

- In dit dorp geven de deelnemers aan dat er een grote bereidheid is om iets te doen - bijna iedereen in het dorp is op een bepaalde manier actief. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat het dorpshuis kan (blijven) draaien, iets dat als een belangrijk goed gezien wordt door bewoners. Een voorbeeld van de proactieve houding van deze dorpsgemeenschap is ook het opzetten van regelmatige bijeenkomsten en activiteiten voor oudere bewoners.
- Er zijn veel verenigingen met veel actieve vrijwilligers. Elke vereniging zoekt zijn eigen vrijwilligers. Dat is heel mooi, vinden bewoners. Tegelijkertijd merken ze op dat de veelheid aan verschillende organisaties en bijbehorende groepen vrijwilligers onoverzichtelijk is. Er is behoefte aan meer overzicht en afstemming van verenigingen en activiteiten.
- Er wordt benadrukt dat verschillen worden geaccepteerd: ook als mensen juist niet actief willen zijn in het dorp wordt dit geaccepteerd, en “import” van buiten het dorp wordt ook welkom geheten.
- Er zijn veel voorzieningen verdwenen uit het dorp: er is geen kerk of school meer. De ontwikkelingen rondom de voormalige scholen van dit dorp hebben in het verleden het dorp gespleten omdat men het oneens was over de te volgen aanpak. Maar bewoners geven aan dat men deze onenigheid goed te boven is gekomen en dat men manieren heeft gezocht om nieuwe ontmoetingsplekken te creëren. Zo zijn de afgelopen jaren alle ontmoetingsplaatsen van het dorp samengegaan in het dorpshuis. Dat is een goede ontwikkeling geweest en het dorpshuis wordt geprezen als de spil van het dorp.
- De deelnemers aan de focusgroepen uiten zorgen over jongeren in het dorp: nu de school gesloten is komen jongeren in het dorp niet meer zo gauw bij elkaar. Ze ontmoeten hun klasgenoten in de stad en dat heeft als logisch gevolg dat ze uiteindelijk vertrekken naar de stad.
- De bewoners zijn heel trots op dit dorp: het is mooi, er is belangstelling voor elkaar en men gaat gezamenlijk de strijd aan als dit nodig is (bijv. het openhouden van een peuterspeelzaal).
- De gaswinning is een thema dat speelt in het dorp. Dit heeft het dorp volgens deze bewoners niet uit elkaar gedreven, maar ook niet bij elkaar gebracht. Sommige bewoners/groepjes zijn wel heel actief met de gaswinning bezig. Zo is er een werkgroep opgezet die taakgericht probeert in te gaan op problemen die bewoners ondervinden, bijvoorbeeld door middel van een aardbevingscafé.
- Ook is er een verschil in verwachtingen afhankelijk van of men (recente) “import” is of al langer in het dorp woont. Degenen die hier recenter komen wonen zijn ingesteld op mogelijk schade door gaswinning en namen dit op de

koop toe toen ze hierheen verhuisden. Zij hebben een andere houding en andere verwachtingen ten aanzien van de gaswinning.

- De deelnemers zijn heel positief over de toekomst van hun dorp. Er zijn al veel initiatieven ontwikkeld op het gebied van leefbaarheid, dorpsvernieuwing, groen en veiligheid (mede door het vrijkomen van leefbaarheids gelden in verband met gaswinning). Men wil dat in de toekomst doorzetten en heeft daar veel ideeën over. Zo kan men bijvoorbeeld inzetten op verjonging (bijv. meer voorzieningen voor kinderen en jongeren) en op duurzaamheid (bijv. een gasloos dorp).

Dorp SD2

- SD2 is in bepaalde opzichten een zeer cohesief dorp met enkele hoger opgeleide "kartrekkers" die veel tijd in de gemeenschap steken. Er heerst een sterk besef van de noodzaak en meerwaarde om collectief op te trekken. Tegelijk is er consensus dat ieder zijn eigen plan mag trekken en een acceptatie dat er grote onderlinge verschillen zijn.
- Er is een flinke groep bewoners die zich weinig laat zien en die niet of nauwelijks betrokken is bij (de sociale activiteiten) van het dorp. Dat wordt geaccepteerd: niet iedereen hoeft mee te doen. SD2 is daardoor een kenmerkende combinatie van eenheid met acceptatie van onderlinge diversiteit. In de woorden van een dorpsbewoner: "SD2 is een echt vrijbuitersdorp. We laten elkaar in onze waarde. En dat is wat ons bindt."
- Tegelijk geven bewoners aan dat SD2 in het recente verleden een dorp was waar mensen zozeer hun eigen gang gingen dat er te weinig animo was voor collectief optreden. Zo is enige jaren geleden de basisschool gesloten. Dat pand is vervolgens verbouwd tot het nieuwe dorps huis. De inspanning daarvoor werd geleverd door een zeer klein clubje dorpsbewoners. Ze hadden het gevoel er alleen voor te staan.
- Als gevolg van de uitdaging van de versterking en de gevolgen van gaswinning heeft het dorp een flinke draai gemaakt. Het individualistische karakter en de wederzijdse acceptatie van verschillen is gebleven. Maar door het gedeelde besef dat er door de versterkingsopgave een collectieve opgave ligt (of zoals sommige bewoners het verwoorden: het gedeelde gevoel dat je alleen als collectief een partij bent die voldoende weerwerk kan bieden tegen "de instanties" die hier in het dorp van alles komen beslissen) is er een gemeenschapszin gegroeid die leidt tot nieuwe sociale verbanden en een sterke wens samen op te trekken en zélf te beslissen over de inrichting van het dorp.
- De aanzet tot die ommezwaai waren twee bijeenkomsten met de gemeente. Daarin werden dorpsgenoten uitgenodigd om na te denken over de toekomst van het dorp. Dit was het startsignaal voor oprichting van een werkgroep die voortvarend een eigen omgevingsvisie heeft ontwikkeld. Het dorp was hierin een voortrekker die een tijdje als lichtend voorbeeld in de regio fungeerde.

- Maar vanaf het moment dat bewoners klaar waren om met elkaar de volgende stap te zetten, bleek dat de realisatie op allemaal praktische bezwaren en obstakels van hogerhand stuitte. Het ingewikkelde verhaal dat ook in andere dorpen speelt (meerdere “batches”, meerdere risicoprofielen, onduidelijkheid over de mogelijkheden en onmogelijkheden in de nieuwe versterkingsaanpak) maken dat het voor de bewoners inmiddels veel te lang duurt.
- De trots en het optimisme over de toekomst van het dorp is er nog steeds, maar er is ook grote frustratie en angst dat alles wat er gezamenlijk is bereikt in de afgelopen 2,5 jaar op de tocht staat. Actieve bewoners lopen tegen hun grenzen aan of vallen uit met burnoutverschijnselen. Die frustratie is niet alleen collectief: men zit ook individueel omhoog. Zoals één bewoner het zegt: "Buitenstaanders verklaren je voor gek. "Je krijgt toch een nieuw huis! Ik zou willen dat het mij zou overkomen," zeggen ze. Maar mensen realiseren zich niet in wat voor achtbaan je terecht komt. Ik zou willen dat ik de klok tien jaar terug kon zetten."

Bevindingen sociaal-economisch minder sterke dorpen

Kenmerken van de dorpen en hun bewoners

De twee onderzochte dorpen met een minder sterke sociaal-economische situatie (MD1 en MD2) hebben respectievelijk een circa 850 en 650 inwoners. Het percentage huurders ligt in beide dorpen rond het nationaal gemiddelde. De woningen in de dorpen hebben een relatief lage WOZ-waarde. De dorpen hebben relatief veel huishoudens met een laag inkomen.

Ook zijn er enkele verschillen tussen deze beide dorpen. Zo heeft MD1 een vijf keer hogere bevolkingsdichtheid dan MD2 en ligt MD1 naast een grote kern terwijl MD2 vrij geïsoleerd ligt. Beide dorpen liggen op het gasveld, zij het dat het ene dorp wat centraler dan het ander. Het aantal panden met erkende schade verschilt: 27% in MD1 en 42% in MD2.

Professionals over deze dorpen

Op basis van de interviews met professionals zijn er veel overeenkomsten aan te wijzen tussen beide dorpen. De professionals karakteriseren beide dorpen als gemeenschappen met van oudsher relatief veel sociale problematiek. De inzet van het sociaal team is in deze dorpen relatief hoog. MD2 heeft veel oorspronkelijke bewoners en heeft volgens de professionals te lijden onder krimp en vergrijzing. MD1 heeft zowel oorspronkelijke bewoners maar er is ook veel “import”.

Daarnaast kenmerken beide dorpen zich volgens de professionals door een zekere mate van sociale verbondenheid. In MD1 is een succesvol informeel zorgnetwerk, waar onder andere maandelijks gezamenlijke maaltijden georganiseerd worden, die altijd een

grote opkomst hebben. In MD2 is een werkgroep actief, die gekenmerkt wordt door een pragmatische, positieve “drive”, die veel weet te realiseren en ook probeert verschillende (groepen) dorpingen met elkaar te verbinden.

Desondanks is er in beide dorpen een flinke groep bewoners die zich nooit laat zien en zich niet betrokken voelt bij (de sociale activiteiten) van het dorp. Sociale problematiek wordt daarbij als één van de verklaringen genoemd: problematiek achter de voordeur noopt een deel van de bewoners tot leven bij de dag. Dit weerhoudt mensen van deelname aan gezamenlijke activiteiten en het ontwikkelen van een langetermijnvisie om samen op grotere ontwikkelingen (bijvoorbeeld duurzaamheid) in te spelen. Door een professional van één van de dorpen wordt bovendien opgemerkt dat de gevolgen van de gaswinning veel tijd en aandacht van de bewoners opslokt, wat ten koste gaat van (deelname aan) sociale activiteiten.

De mentaliteit van beide dorpen wordt omschreven als ‘redelijk snel in de weerstand’. Bij een deel van de bewoners zien professionals een ‘anti’-houding: mensen voelen zich tekort gedaan en zijn daardoor sneller geneigd ergens tegen te zijn, in plaats van een proactieve instelling aan te nemen of het voortouw te nemen om collectief dingen te doen. Ondanks deze houding van een deel van de bewoners worden de dorpen door de professionals omschreven als weerbaar: de dorpen worden bevolkt door mensen die ervan overtuigd zijn dat ze uiteindelijk op zichzelf zijn aangewezen en het ook zelf zullen redden. In MD1 is er volgens de professionals bovendien een kleine groep actieve bewoners die de weerstand weet om te zetten in constructieve actie.

In beide dorpen is de afgelopen jaren sprake geweest van een concrete en door het gehele dorp gevoelde bedreiging (niet gerelateerd aan gaswinning). In MD1 vormden nieuwe industriële ontwikkelingen een bedreiging voor het dorp. Een kleine groep actievelingen nam het voortouw in een protest hiertegen en kreeg navolging van een groot aantal medebewoners. In MD2 was er sprake van criminele activiteiten binnen het dorp, wat ertoe leidde dat mensen behoedzamer werden en het dorp meer uit elkaar dreigde te vallen.

De mate waarin deze twee dorpen worden blootgesteld aan de gevolgen van de gaswinning wisselt sterk. In MD2 dorp speelt de versterkingsoperatie een grote rol: alle woningen zijn inmiddels geïnspecteerd, maar velen zijn in afwachting van wat er nu gaat gebeuren. In MD1 is de versterkingsoperatie niet of nauwelijks aan de orde, maar heeft wel een deel van de huizen schade. Op het moment dat de focusgroepen plaatsvinden is er in geen van beide dorpen sprake van collectieve actie of collectieve initiatieven ten aanzien van de gaswinningsproblematiek. In het dorp waar de versterking speelt zou dit volgens één van de professionals wel wenselijk zijn, maar

ontbreekt het volgens hen in het dorp aan mensen die in staat zijn om op dit complexe dossier het voortouw te nemen.

Focusgroepen

Hieronder beschrijven we wat ons opviel tijdens de focusgroepen in de dorpen MD1 en MD2.

Dorp MD1

- De focusgroep deelnemers zijn trots op hun dorp en ervaren het dorp als hecht met veel saamenhorigheid, zeker met naaste bureu. Het is een fijne plek om te wonen, knus en veilig. Men let op elkaar maar er is ook ruimte om je eigen gang te gaan. Ook als je minder behoefte hebt om mee te doen aan het dorpsleven is dat volgens bewoners prima: in MD1 kun je zijn wie je bent.
- Een enkeling maakt zich hier ook wel zorgen om: nieuwe dorpsbewoners lijken minder betrokken en bedreigen de saamhorigheid.
- In het dorp worden zeer veel activiteiten ontplooid. Er is een zeer actieve werkgroep van bewoners die veel initiatief nemen. Zo zijn er recent een kabelbaan en crossbaan aangelegd. De lijntjes met de gemeente zijn kort en omdat de gemeente openstaat voor initiatieven van bewoners en deze faciliteert is het relatief makkelijk om deze te ontplooiën.
- Ook uitdagingen voor het dorp worden voortvarend aangepakt: bij de dreiging van nieuwe industriële ontwikkelingen kwam een groot deel van het dorp gezamenlijk in actie. Tegelijkertijd heeft het dorp (met name de werkgroep) meegedacht over alternatieven - met het idee dat je niet alleen *tegen* iets moet zijn maar ook proactief moet meedenken over oplossingen. Men is trots over hoe deze uitdaging is aangepakt.
- Opvallend is dan ook dat de gaswinning niet als collectief probleem wordt opgevat. Als we de deelnemers vragen naar hoe zij omgaan met de gaswinning ontstaat spontaan een discussie onder aanwezigen. Ze vragen zich af waarom er niet over gepraat wordt en waarom ze geen gezamenlijke actie nemen. Twee deelnemers vertellen over hoeveel last ze hebben van de schades aan hun huis. Het bevreemdt de deelnemers dan ook dat ze hierin niet meer gezamenlijk optrekken. Een van de verklaringen die deelnemers geven is dat het in geval van schade toch individuele gevallen betreft. Terwijl dat bij de nieuwe industriële ontwikkeling duidelijk een collectief geval is. De discussie die op gang komt onder de deelnemers leidt ertoe dat ze zelf aangeven dat ze in de toekomst na willen denken of vanuit hun werkgroep iets omtrent de gaswinning georganiseerd moet worden.
- Deelnemers zijn heel positief over de toekomst van hun dorp - mede doordat ze zich slagvaardig voelen: er zijn dingen die beter kunnen (meer groen, meer voorzieningen voor ouderen) maar men heeft het gevoel dit wel aan te kunnen

gezien de actieve kern van bewoners en het succes in het bereiken van gewenste uitkomsten in het verleden.

Dorp MD2

- In het begin schetsen deelnemers het beeld dat MD2 een weinig samenhangend dorp is, waar verschillende groepen langs elkaar heen leven. Binnen die groepen is er veel contact, maar tussen de groepen niet.
- Hoewel de samenhang niet als zodanig wordt benoemd en ervaren, blijkt later in het gesprek dat er in MD2 wél diverse collectieve activiteiten en verenigingen zijn: mensen zorgen voor elkaar - zeker in geval van nood - en er zijn veel verenigingen waarvan de toneelvereniging specifiek genoemd wordt. Dorpelingen werken ook goed samen als er iets praktisch geregeld moet worden.
- Hoewel er in MD2 veel georganiseerd wordt, is de opkomst bij dorpsactiviteiten over het algemeen laag. Dit heeft ook een positieve kant, want mensen kunnen zelf kiezen of ze deelnemen: niets hoeft. Het dorp kent weinig bewoners met bestuurskracht en de capaciteiten om het voortouw te nemen. Over Dorpsbelangen wordt opgemerkt dat die niet veel slagkracht heeft, wat vermoedelijk komt doordat het huidige bestuur er al te lang zit bij gebrek aan opvolging.
- De gaswinningsgevolgen hebben niet geleid tot gezamenlijke initiatieven: de problematiek wordt gezien als 'ieder voor zich'. Enerzijds schrijft men dit toe aan de individuele benadering van de NAM en het Ministerie van EZK; anderzijds aan het feit dat deze ingewikkelde problematiek veel van mensen vraagt (qua inhoudelijke kennis en slagkracht). Dat kunnen te weinig mensen op zich nemen. Ook is het een situatie die steeds verandert, waardoor het lastig plannen maken is, nog versterkt door de overtuiging dat het toch geen zin heeft om er iets tegen te doen.
Het dorp heeft een klankbordgroep van bewoners die samen met de gemeente nadenkt over de toekomst van het dorp met het oog op de versterking. Door de onzekerheid rond de versterkingsoperatie komen de plannen die hier worden besproken echter niet of nauwelijks van de grond.
- Er is sprake van frustratie, boosheid en teleurstelling over de gang van zaken bij schadeherstel en versterking. Ook hebben verschillen in aanpak van de versterking geleid tot scheve gezichten. Sommigen krijgen een nieuw huis en anderen niet, waardoor er grote verschillen ontstaan in hoeveel huizen uiteindelijk waard zijn.
- Voor de toekomst zien de aanwezigen graag een gevarieerd dorp voor jong en oud, waar ook 'import' erg welkom is. Ook worden diverse voorzieningen die inmiddels zijn verdwenen, terug gewenst (dorpswinkel, kroeg, pinautomaat, politieloket). Maar vooral moet MD2 zijn eigen identiteit, het DNA, behouden en bij de herinrichting niet in een bepaald stramien gedrukt worden.

Algemeen beeld

Men zou verwachten dat in de sociaal economisch sterkere gemeenschappen de samenhang groter is en samenwerking beter. Bij nader inzien is het beeld genuanceerder.

Allereerst geven we een overzicht van de kwaliteit van **samenwerking in het algemeen**, los van de uitdagingen door de gaswinning. Het valt ons op dat er hele goede samenwerking is in de meeste dorpen/wijken. MS2 is een grote stadswijk waar ondanks sociale problematiek en veel diversiteit een groot aantal activiteiten wordt georganiseerd: men is er trots op de wijk, heeft een zeer positief zelfbeeld en men slaagt erin grote onderlinge verbondenheid te ervaren mede omdat de diversiteit van de wijk als positief wordt gezien. Ook in MD2, dat zowel door professionals als door bewoners zelf aanvankelijk als een dorp met veel problematiek en lage draagkracht werd omschreven, blijkt tijdens de focusgroepbijeenkomst dat er veel verenigingen zijn en dat er een hoge onderlinge solidariteit is tussen bewoners. Uiteraard betekent onderlinge solidariteit niet per se dat het voor professionals makkelijk is om met de bewoners samen te werken. Maar toch lijkt ons de veerkracht van deze gemeenschap hoog.

Er zijn twee locaties waar de samenwerking doorgaans meer te wensen over laat. De eerste is het relatief welvarende dorp SD2, waar men de lage samenwerking toeschrijft aan de mentaliteit van de bewoners (het 'wilde westen'). De tweede is stadswijk MS1 met veel diversiteit qua bevolkingssamenstelling en sociale problematiek. Hier schrijft men het gebrek aan samenwerking toe aan allerhande verschillende oorzaken: gebrekkige ondersteuning door gemeente en woningbouwvereniging, onderlinge verschillen (te veel "rotte appels" in de wijk) en een herstructurering in het verleden.

Tabel 2.2: Overzicht samenwerking algemeen versus rondom gaswinning.

<i>Regio</i>	<i>Samenwerking algemeen</i>	<i>Samenwerking gaswinning</i>
Stadswijk MS1	Laag	Laag
Stadswijk MS2	Hoog	Laag
Minder sterk dorp MD1	Hoog	Laag
Minder sterk dorp MD2	Hoog	Laag
Sterk Dorp SD1	Hoog	Hoog
Sterk Dorp SD2	Laag	Hoog

Kijken we naar de kwaliteit van **samenwerking rondom gaswinning**, dan zien we een compleet ander beeld. Het dorp SD2, waar de samenwerking doorgaans laag is, blijkt nu juist de plek te zijn waar men eendrachtig en intensief samenwerkt aan een gezamenlijke toekomstvisie voor het dorp. Hier zien we dus het fenomeen dat een bedreiging van buitenaf een impuls kan zijn voor de zelfredzaamheid van het dorp. Men ziet de gaswinning als een gezamenlijk probleem dat opgepakt moet worden.

Andere plekken waar de samenwerking doorgaans goed is, zoals MS2, MD1 en MD2, doen doorgaans niets op gebied van de gaswinning. In MD1 uiten de bewoners daar zelfs verbazing over. In MS2 schrijft men het toe aan de geringe problemen die men rondom gaswinning had ("dat speelt hier niet"). In MD2, zoals gezegd een plek met nogal laag zelfbeeld, is de inschatting dat het te ingewikkeld en complex is om samen op te pakken.

Stadswijk MS1 (waar de samenwerking over het algemeen laag is) en dorp SD1 (met hoge samenwerking) zijn de enige plekken waar men op gebied van gaswinning hetzelfde gedrag vertoont als op andere terreinen.

Al met al overheerst het beeld dat er slechts weinig dorpen/wijken een gezamenlijke aanpak hebben voor de gaswinningsproblematiek. Het valt op dat die gezamenlijke aanpak wél van de grond kwam toen de gemeente dat stimuleerde, in SD2. Of ook minder sterke gemeenschappen het vermogen hebben dit te doen blijft onzeker.

3. Succesfactoren voor veerkrachtige dorpen en wijken

Welke factoren zijn ervoor verantwoordelijk dat een dorp of wijk hoge sociale samenhang heeft? Wat maakt dat men solidair is met elkaar en dat men uitdagingen samen oppakt? Uiteraard kunnen op basis van 6 casussen geen harde conclusies worden getrokken: het gaat dan ook om suggesties van wat succesfactoren kunnen zijn. Desalniettemin zijn er veel inzichten die ons nuttig lijken. Alle focusgebieden overziend valt ons een aantal thema's en processen op. Hieruit is een aantal factoren te destilleren die bij kunnen dragen aan de veerkracht van de wijken en dorpen.

Gemeenschappelijke visie

Als bewoners een gezamenlijke visie hebben dan bevordert dat het gevoel van samenhang en het vermogen om samen te werken. In de gebieden waar consensus bestaat over wat belangrijk is voor de wijk of het dorp geven bewoners aan dat ze zich onderling meer betrokken voelen en zijn er meer gezamenlijke initiatieven. Omgekeerd blijkt uit de focusgroepen dat samenwerking niet op gang komt waar een gedeelde visie op uitdagingen en problemen ontbreekt. Dit is in onze ogen één van de belangrijkste redenen dat de problemen door gaswinning in veel dorpen/wijken niet collectief worden opgepakt. Men ziet de gaswinning als individueel probleem.

Eén van de focusgebieden biedt een intrigerend inzicht in hoe zo'n gemeenschappelijke visie kan ontstaan. SD2 was de enige plek waar de gemeente een uitnodiging deed aan bewoners om zelf met een visie te komen. Waar voorheen geen noemenswaardige samenwerking was, ontstond dat nu wél.

Gedeeld belang

Naast een gemeenschappelijke visie zien we dat ook het hebben van een gedeeld belang bijdraagt aan de totstandkoming van samenwerking. Mensen zijn eerder geneigd zich gezamenlijk in te zetten voor zaken wanneer zij een gemeenschappelijk doel nastreven of wanneer ze in gelijke mate getroffen worden door externe bedreigingen. In MD1 wordt dit treffend geïllustreerd. De bewoners van dit dorp kwamen enkele jaren geleden collectief in verweer tegen de plannen voor nieuwe industriële ontwikkelingen - die gevolgen zouden hebben voor het hele dorp - terwijl er van collectieve actie rond de problemen door gaswinning - die in dit dorp sterk wisselen per bewoner - geen sprake is.

In sommige gevallen zien we dat er binnen een dorp of wijk *subgemeenschappen* ontstaan van bewoners die, op basis van geografische nabijheid of andere

overeenkomstigheden, een gedeeld belang hebben en onderling samenwerken. Een voorbeeld hiervan is de gezamenlijke inzet van een straat om een speeltuin te bouwen of de samenwerking van bewoners rond de versterkingsoperatie in één specifieke buurt.

Centrale ontmoetingsplek

Veel dorpen hebben te kampen met krimp en het afnemen van voorzieningen (zoals een basisschool, een café, winkels, een speeltuin en een sporthal) die de samenhang in een wijk beïnvloeden. In alle focusgroepen en gesprekken komt dan ook aan de orde hoe belangrijk het is om een centrale ontmoetingsplaats te hebben in het dorp of de wijk. Op de locaties die we bezochten, werden deze *buurthuizen en activiteitencentra* vaak gerund door bewoners zelf. Bewoners kunnen elkaar daar treffen en ze organiseren er hun activiteiten.

Opvallend zijn stadswijken MS1 en MS2. Beiden beschikken over een mooi, groot en modern wijkcentrum, maar de actieve bewoners die we spreken komen er niet vaak en niet graag. Vanuit oogpunt van toegankelijkheid en laagdrempeligheid, juist voor bewoners voor wie zo'n centrum de grootste meerwaarde zou hebben, lijken de wijkcentra hier dus voor verbetering vatbaar.

De casus MS2 is inzichtelijk. De bewoners in MS2 ondernemen tal van activiteiten, zijn trots op hun wijk en onderhouden zeer goede relaties met de gemeente, dus op dat vlak staat niets het gebruik van het moderne wijkcentrum in de weg zou je verwachten. Maar toch zijn de bewonersactiviteiten vooral geconcentreerd in en om een oud gebouwtje dat al jaren op de nominatie staat gesloopt te worden. Dat gebouw hebben de actieve buurtbewoners met hulp van de gemeente zelf mogen inrichten—slechts enkele jaren geleden—en staat direct naast het moderne wijkcentrum. Maar als ze naar dat wijkcentrum gaan heeft men het gevoel “bij de gemeente op bezoek” te gaan.

Het is niet zo dat multifunctionele buurtcentra niet voldoen. In dorp MS1 functioneert zo'n centrum wél als spil van het dorp. Dat centrum wordt gezien als laagdrempelig en toegankelijk. Men komt er graag. Hier beheert de werkgroep van bewoners het openbare deel van het buurtcentrum.

Onze conclusie, op basis van deze casussen, is dat de multifunctionele buurtcentra, waarin kinderopvang, buurtwerk en tal van andere activiteiten kunnen worden geïntegreerd, niet per definitie aansluiten bij de behoefte van bewoners. Bewoners voelen zich niet altijd thuis bij de formele uitstraling, de regels in het gebouw en ze wensen een gezellige en laagdrempelige plek die hen eigen is. Het is opvallend dat óók voor de bewoners die wij spraken (die over het algemeen mondiger en actiever zijn dan

gemiddeld) de prijs van een kopje koffie een drempel vormt, zelfs als het om 20 cent per kopje gaat.

Een faciliterende gemeente

Daar waar burgerinitiatieven succesvol zijn ontplooid heeft de gemeente hier vaak een faciliterende rol in gespeeld, bij aanvang. Belangrijk daarbij is het bieden van vertrouwen en (financiële) ruimte aan bewonersorganisaties om projecten naar eigen inzicht te ontwikkelen. De kern lijkt te zijn dat bewoners het vertrouwen krijgen om zelf aan de slag te gaan. Over de facilitering die de gemeente biedt wordt verantwoording afgelegd gedurende en na afloop van de activiteiten. Dat betekent tevens dat er van tevoren geen dichtgetimmerd plan hoeft te liggen: men krijgt de ruimte om aan de slag te gaan.

Onze indruk is dat wanneer bewoners door de gemeente behandeld worden als serieuze gesprekspartner die tevens het vertrouwen van de gemeente geniet, dit een grote impuls geeft aan hun motivatie zich in te zetten voor hun dorp. Goed, laagdrempelig contact met vaste personen binnen de gemeente draagt hieraan bij.

Momentum gebruiken en behouden

Op het moment dat er bewoners reeds met hun initiatief zijn gestart zal er vroeger of later een moment ontstaan dat men de gemeente of andere instanties verzoekt om mee te denken of om iets mogelijk te maken. Wanneer men hierin proactief optreedt en snel kan “doorpakken”, zien we dat dit werkt als een vliegwiel: doordat de gemeente of andere instanties direct reageren op bewoners voelen zij zich gezien en gesteund in hun plannen, waarmee hun enthousiasme en bereidheid om zich in te zetten groeit.

Andersom zien we dat het aanvankelijke enthousiasme van bewoners om zich in te zetten voor hun dorp of wijk afneemt wanneer zij zich onvoldoende gesteund voelen door de gemeente. Dat gebrek aan steun kan ervaren worden doordat verzoeken niet worden ingewilligd, maar kan ook ervaren worden doordat men te lang moet wachten op antwoord of helderheid.

Ook wordt duidelijk dat het bieden van langetermijnperspectief en daarbij behorend consistent beleid van groot belang zijn. Het uitblijven van concrete resultaten door het stagneren van besluitvorming, zoals zich dit in sommige dorpen en wijken voordoet rondom de versterkingsoperatie, doet afbreuk aan de bereidheid van bewoners energie te steken in de toekomst van hun dorp of wijk.

Andersom zien we dat geslaagde acties van bewoners (bijv. weerstand bieden tegen industriële vernieuwing of het verdwijnen van voorzieningen) dorpen en bewoners ook

momentum geven. Zo gaven bewoners bijvoorbeeld aan nieuwe uitdagingen wel aan te kunnen, dat was immers in het verleden ook gelukt. Geslaagde projecten geven vertrouwen dat men collectief problemen kan aanpakken en de eigen toekomst vorm kan geven.

Samenwerken in diversiteit

In de interviews en focusgroepen wordt duidelijk dat er heel verschillend wordt omgegaan met diversiteit. Sommige plekken zijn vrij homogeen. Maar de meeste dorpen en wijken zijn enigszins divers of zelfs zeer divers.

Op de enige plek waar samenwerking op alle vlakken ontbreekt, stadswijk MS1, ziet men grote diversiteit als één van de centrale problemen. De onderlinge verschillen tussen bewoners zijn er in de ogen van bewoners zo groot dat ze onoverkomelijk zijn. De wijk zal in de toekomst pas kunnen opbloeien, zeggen sommigen, als de medebewoners die zij omschrijven als “rotte appels” weg zijn. Wij krijgen het beeld van mensen die voornamelijk langs elkaar heen proberen te leven en daarbij zo min mogelijk last willen hebben van elkaar. Daarbij is tot op zekere hoogte sprake van bewonersgroepen die parallelle gemeenschappen vormen met een minimale onderlinge interactie.

Maar in de andere dorpen en wijken met enige of veel diversiteit wordt deze juist omarmd als onderdeel van de identiteit van een dorp of wijk. In de andere stadswijk MS2, die ook heel divers is, leven “oude wijkbewoners” in harmonie samen met nieuwkomers. En ook in het dorp SD2 slaagde men erin om, onder druk van de aankomende versterkingsopgave, de samenwerking te vinden ondanks de kenmerkende eigengereidheid van bewoners en de onderlinge verschillen. In MD2 zouden nieuwkomers juist welkom zijn, om de krimp van het dorp tegen te gaan.

Het cruciale aspect lijkt niet te zijn in hoeverre er sprake is van diversiteit, maar in hoeverre die wordt geaccepteerd en gerespecteerd. In de wijken en dorpen waar diversiteit géén probleem is, hebben bewoners het zelfvertrouwen dat men goed met onderlinge verschillen om kan gaan. Verschillen tussen groepen worden geaccepteerd en tegelijkertijd wordt actief getracht verbinding te leggen tussen (groepen) mensen. Een zekere vrijheid om al dan niet mee te doen lijkt daarbij een voorwaarde voor het bewaren van eenheid: iedereen wordt uitgenodigd om deel te nemen, maar er is begrip en respect voor dat sommigen die uitnodiging niet accepteren. Buurtbewoners die ervoor kiezen zich afzijdig te houden van de gemeenschap horen er net zo bij als zij die meedoen.

Vrijwilligers en kartrekkers

Het kost onmiskenbaar veel energie en tijd om buurtactiviteiten te ontplooiën en te onderhouden. Op de meeste plekken waar men actief is gebeurt dit niet alleen door professionals, maar juist door veel inzet van de buurtbewoners zelf (soms samen met buurtgenoten die een aanstelling bij de gemeente hebben). Onze indruk is dat het juist deze vrijwilligers zijn die erin slagen om de lokale gemeenschap bij elkaar te houden en actief te laten zijn.

Een belangrijke factor hierbij is de aanwezigheid van kartrekkers, dat wil zeggen bewoners die gemotiveerd en capabel zijn om het voortouw te nemen bij initiatieven. Met name voor de zeer ingewikkelde vraagstukken rondom gaswinning kan het essentieel zijn om kartrekkers te hebben die enig overzicht over de complexe materie hebben. Het gaat bij kartrekkers niet per definitie om mensen die bijvoorbeeld hoger opgeleid zijn of verantwoordelijke functies hebben. Het gaat juist om mensen met verschillende eigenschappen, zoals een goed netwerk, goede sociale vaardigheden, een positieve mentaliteit, handigheid, en soms ook bestuurlijke vaardigheden, visie en kennis. Kenmerkend voor deze kartrekkers is in ieder geval dat ze beschikken over voldoende tijd en energie. Voor het realiseren van continuïteit van bewonersinitiatieven zijn idealiter meerdere kartrekkers beschikbaar in een dorp of wijk, zodat een initiatief niet meteen stilvalt zodra de enige kartrekker wegvalt.

Maar het belang van kartrekkers moet niet worden overdreven. De focusgebieden in dit onderzoek leunen in sommige gevallen op kartrekkers voor het ontwikkelen van initiatieven, maar in andere gevallen lijken die er niet zo te zijn. En waar er wél kartrekkers zijn, blijven deze op hun beurt afhankelijk van de steun van andere bewoners die actief willen worden en als vrijwilliger de aanwezige plannen kunnen verwezenlijken. Dat hoeft beslist niet het hele dorp of wijk te zijn. In een ideale situatie treden gemeente, actieve bewoners en eventuele kartrekkers samen op om voldoende ondersteuning van de andere bewoners te bevorderen, ook voor de toekomst. Bewonersinitiatieven gedijen alleen als er voldoende draagvlak voor is en als nieuwkomers blijven aansluiten bij de actieve groep.

4. Samenvatting, conclusies en suggesties

Wat maakt dat dorpen en gemeenschappen verschillen in de mate van samenhang en samenwerking tussen bewoners? Welke processen en factoren stellen gemeenschappen in staat optimaal samen te werken? Om deze vragen te beantwoorden hebben we vier dorpen en twee stadswijken in het gaswinningsgebied geselecteerd voor een verdiepend kwalitatief onderzoek, door middel van interviews en focusgroepen met professionals en bewoners.

Belangrijkste bevindingen

Er is in deze 6 casussen beslist geen 1-op-1 relatie tussen statistische indicatoren van sociale kracht (bevolkingssamenstelling, sociale problematiek etc.) en de feitelijke weerbaarheid.

In vier van de zes dorpen en wijken die we hebben onderzocht is de samenwerking over het algemeen goed. Deze dorpen en wijken kennen een actief verenigingsleven en ondernemen veel gezamenlijke activiteiten. Over het algemeen geldt dat een vaste groep bewoners zich inzet voor de activiteiten. Een deel van de bewoners neemt deel en een derde groep laat zich niet of minder vaak zien. Bewoners van deze dorpen en wijken waarderen het positief dat mensen zelf kunnen kiezen of ze wel of niet betrokken willen zijn. Uitdagingen worden in deze dorpen/wijken over het algemeen collectief opgepakt, voornamelijk wanneer het concrete, praktische zaken betreft die veel bewoners aangaan.

In de twee dorpen/wijken waar de samenwerking te wensen overlaat, schrijft men dit in één van de gebieden toe aan de eigenzinnige mentaliteit van bewoners, terwijl in het ander gebied verschillende oorzaken worden benoemd: gebrekkige ondersteuning door gemeente en woningbouwvereniging, onderlinge verschillen en een herstructurering in het verleden.

Samenwerking rond gaswinningsproblematiek

Als het gaat om de problematiek rondom gaswinning zien we een beeld dat voor sommige dorpen haaks staat op de hierboven geschetste situatie. Voor enkele dorpen geldt dat de bedreiging van buitenaf een impuls geeft aan de saamhorigheid. Opvallend is dat dit het geval is in een dorp waar de samenwerking normaal gesproken beperkt is. De bewoners hebben een sterk besef van de noodzaak om dit probleem collectief aan te pakken.

Andersom zijn er dorpen en wijken met veel sociale samenhang en samenwerking waar de gevolgen van de gaswinning niet collectief worden opgepakt. De problematiek rond

de gaswinning wordt door bewoners van deze dorpen en wijken gezien als te gering, te complex of te individueel om gezamenlijk op te pakken.

Suggesties voor de praktijk

Het huidige onderzoek zoomt in op 6 casussen. Uit de gesprekken met professionals in het gaswinningsgebied deden we veel inzichten op over de vraag waarom de samenwerking op sommige plekken zeer goed verloopt en op andere plekken helemaal niet. Dat leverde een rijk beeld op van de verschillende factoren die een rol kunnen spelen. Omdat het kwalitatief onderzoek is op basis van slechts zes casussen is het voorbarig om hier harde conclusies en aanbevelingen aan te verbinden.

We konden op basis van de gesprekken met bewoners en professionals een aantal ‘succesfactoren’ identificeren. Op basis hiervan doen we zeven suggesties over de factoren die sociale samenhang en samenwerking kunnen bevorderen.

Tabel 4.1: Factoren die samengaan met samenhang en samenwerking: 7 suggesties

Gemeenschappelijke visie	Consensus over wat belangrijk is voor de wijk of het dorp gaat gepaard met grotere onderlinge betrokkenheid en meer gezamenlijke initiatieven.
Gedeeld belang	Er is meer samenwerking binnen gemeenschappen waar bewoners in vergelijkbare omstandigheden verkeren en/of blootgesteld aan dezelfde externe bedreigingen.
Centrale ontmoetingsplek	Er zijn meer gezamenlijke activiteiten op plaatsen met een laagdrempelig buurthuis of activiteitencentrum.
Een faciliterende gemeente	Succesvolle bewonersinitiatieven kunnen worden opgestart waar de gemeente optreedt als facilitator die bewoners middelen en vertrouwen geeft om naar eigen inzicht te handelen.
Momentum	Op moment dat bewonersinitiatieven uitmonden in een gericht verzoek aan de gemeente, zal een snelle reactie de samenhang en samenwerking versterken. Andersom zal een trage en/of onduidelijke reactie op korte termijn leiden tot frictie en op lange termijn de samenhang en samenwerking frustreren.
Samenwerken in diversiteit	Er is meer samenwerking binnen gemeenschappen waar diversiteit wordt geaccepteerd en gerespecteerd, of zelfs gezien als positief kenmerk van het dorp of de wijk.
Vrijwilligers en kartrekkers	Samenhang en samenwerking is mogelijk door de beschikbaarheid en capaciteit van vrijwilligers en soms ook kartrekkers om het voortouw te nemen.

Voor de concrete invulling (het “hoe”) van deze factoren zijn meerdere methoden en recepten voor te bedenken. Het is het goed als betrokkenen en faciliterende partijen zoals gemeenten met elkaar het gesprek aangaan over de “catalogus” van methoden die hier toegepast zouden kunnen worden. Daarbij zal men veel kunnen leren van elkaars praktijkervaringen. Daarnaast is het nodig dat deze catalogus bij professionals en

betrokkenen voldoende bekend is. Vervolgens staat of valt het succes van deze methoden uiteraard bij de toepassing in praktijk: dat lukt het best als alle betrokken partijen, inclusief bewoners, tevoren helder uitspreken welke methoden zij willen gebruiken om de hier genoemde suggesties in praktijk te brengen.

Wat betekenen deze suggesties voor de aanpak die men zou kunnen hanteren in alle gemeenschappen die met de aardbevingsproblematiek van doen hebben? Duidelijk moge zijn dat **bewoners** zelf de spil in het geheel vormen: Er moeten bewoners zijn die actie willen nemen en er voor hun dorp zijn. Maar van belang om op te merken is dat we het niet per se hebben over een bewoner als individu, het gaat binnen een dorp om **collectieve percepties**: een gemeenschappelijke visie van wat een dorp nodig heeft en een gedeeld belang om je hiervoor in te zetten - en vaak ook de overtuiging dat gezamenlijke acties iets kunnen bereiken. Zo zou verzet tegen de gaswinning een gedeeld belang kunnen zijn, maar zien we in de focusgroepgesprekken dat het vaak als individueel en niet als collectief probleem opgevat wordt.

Met deze kennis, doen wij de suggestie om **beleid niet alleen te richten op individuen maar ook op het collectief van bewoners van wijken en dorpen**. We zien dat er latente wensen zijn, zowel op individueel als collectief niveau, waar op dit moment te weinig mee gedaan wordt. Neem het voorbeeld van de versterking waarin veel individuele 'keukentafel' gesprekken gevoerd worden. De versterking treft niet alleen individuen maar tast ook buurtgemeenschappen aan. Wanneer de **versterking** als collectief probleem gedefinieerd wordt en burgers de mogelijkheid krijgen een gemeenschappelijke visie hierop te ontwikkelen, wordt de kans op conflicten binnen buurten een stuk kleiner, verwachten wij. Ook in de context van **schades door gaswinning** kan het herkennen van een collectief probleem dorpen potentieel weerbaarder maken: men kan er gezamenlijk de schouders onder zetten, erover praten en informatie uitwisselen. Binnen ons eigen onderzoek zien we dat gevoelens van verbondenheid met burens een buffer vormen voor de impact van schade op gezondheid. Ook zien we in de analyses van de GGD-monitor dat bewoners met meervoudige schade die in gebieden wonen waar anderen minder schade hebben, er slechter aan toe zijn dan in gebieden waar er veel schade is. We weten niet wat de reden hiervoor is. Een verklaring zou kunnen zijn dat hier de steun van anderen, de collectieve perceptie van een gezamenlijk probleem, ontbreekt.

Een kanttekening hierbij is dat mogelijk niet ieder dorp of iedere wijk gezamenlijk in actie kan komen om de gevolgen van de gaswinning te bestrijden. Twee dorpen in ons onderzoek misten een gezamenlijke visie en een gedeeld belang. In een van de casussen leek dit vooral toe te schrijven aan de mate van schrijnende individuele problematiek. Bewoners waren dusdanig bezig met concrete ernstige problemen als drugsoverlast dat ze geen oog meer (konden) hadden voor collectieve of gedeelde problemen. In dorpen

waar acute problematiek het bewoners verhindert om aandacht te hebben voor het collectief, zal zo'n collectieve aanpak tegelijk ook des te meer verschil kunnen maken.

Daarnaast lijkt **facilitatie** van groot belang: het bieden van een centrale ontmoetingsplek om bij elkaar te komen, steun vanuit de gemeente voor plannen van bewoners en initiatieven die samenwerkingen tussen bewoners stimuleren (bijv. leefbaarheidsinitiatieven). Een suggestie is hierbij wel om zodanig te faciliteren dat **inzet en gebruik van middelen en faciliteiten bottom up kan plaatsvinden**: wanneer een multi-functioneel buurtcentrum door de gemeente opgezet en beheerd wordt zie je dat er minder binding is met bewoners dan wanneer bewoners zelf betrokken zijn bij het beheer. Eveneens werkt de interactie bewoner-gemeente het beste wanneer gemeenten erop vertrouwen dat bewoners zelf aan de slag kunnen en zullen gaan en daar bijvoorbeeld de (financiële) middelen voor bieden. Ook lijkt het van belang dat er een langetermijnperspectief is voor deze facilitatie. In een aantal dorpen zagen we dat wanneer initiële stimulans vanuit gemeente niet gepaard gaat met het vermogen om door te pakken als er om facilitatie of input wordt verzocht, dit zeer averechts kan werken en het momentum uit samenwerking haalt (en potentieel vertrouwen in gemeenten kan schaden). Onze suggestie is dat facilitatie aan bewoners niet eenmalig kan zijn maar een langetermijnperspectief vereist.

De dorpen en wijken waarin wij gesprekken voerden hebben allemaal te maken met de uitdaging van de gaswinning. Met betrekking tot de toekomst van deze focusgebieden en de toekomst van andere Groningse gemeenschappen is onze suggestie: Laat bewoners **meedenken over de toekomst** van hun dorp of wijk, **luister goed en faciliteer eigen initiatief**. Bewoners kunnen over het algemeen heel goed aangeven waar knelpunten liggen en wat ze in de toekomst graag zouden bereiken in hun dorp en wat ze daarvoor nodig hebben. Wederzijds vertrouwen tussen bewoners en gemeenten, het gevoel dat vragen/ wensen/plannen van bewoners serieus genomen worden door de gemeente stimuleert bewoners om zelf proactief in hun gemeente aan de slag te gaan. Maak daarom in samenwerking met bewoners toekomstplannen en steun bewoners in het uitwerken van hun eigen wensen voor hun dorp.

Referenties

- Drury, J., Carter, H., Cocking, C., Ntontis, E., Tekin Guven, S., & Amlôt, R. (2019). Facilitating collective resilience in the public in emergencies: Twelve recommendations based on the social identity approach. *Frontiers in Public Health*, 7, 141.
- Drury, J. (2012). Collective resilience in mass emergencies and disasters. In S.A. Haslam, J. Jetten, & C. Haslam (Eds.), *The social cure: Identity, health and well-being* (pp. 195-210). Hove: Psychology Press.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., & Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review. *PLoS Med*, 7 (7), e1000316.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.
- Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., Greven, F., & Broer, J. (2018). *Gevolgen van bodembeweging voor Groningers: Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017*. Groningen: Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen
- Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., & Oldersma, F. (2016). *Veiligheidsbeleving, gezondheid en toekomstperspectief van Groningers: Wetenschappelijk rapport 1*. Groningen: Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.